

Running head: OPVOEDCOMPONENT ONDERSTEUNING, PESTGEDRAG EN
EMPATHIE

De invloed van ouderlijke ondersteuning op pestgedrag van
adolescenten van 12 tot 15 jaar: een onderzoek naar de rol van
empathie

Utrecht University

Master's thesis (201600201)

Utrecht University

Master's programme in Clinical Child, Family and Education Studies

Student: G. van de Peut (6598501)

Supervisor: G.J. Meerkerk

Second assessor: E. L. de Moor

Datum: 05-07-2020

Abstract

This study examined the influence of parental support on bullying behavior in young adolescents, and whether this relationship is mediated by affective and cognitive empathy. The data is collected from 425 adolescents, aged 12 to 15 years old. The adolescents completed questionnaires measuring the support of their parents, their own bullying behavior and their own affective and cognitive empathy. Results from a PROCESS macro model suggest that more parental support shown by parents is significantly related to less bullying behavior. As expected, this relationship was mediated by Empathy, more specific Affective Empathy. Moreover, Cognitive Empathy did not mediate the relationship between parental support and bullying behavior. These findings support the idea that parental support is important for the development of bullying behavior and empathy.

Keywords: parental support, bullying behavior, affective empathy, cognitive empathy, adolescents.

OPVOEDCOMPONENT ONDERSTEUNING, PESTGEDRAG EN EMPATHIE

De relatie tussen Ouderlijke Ondersteuning en Pestgedrag onder jonge adolescenten, met mediatie van Empathie

Pesten is een veelvoorkomend probleem en kent veel negatieve gevolgen voor het welbevinden en de mentale gezondheid van adolescenten. Voor slachtoffers geldt bijvoorbeeld een verhoogd risico op een depressie en een laag zelfbeeld. Pesters hebben een verhoogd risico op criminaliteit en alcoholmisbruik (Hertz et al., 2015; Kaltiala-Heino, Rimpela, Rantanen, & Rimpela, 2000; Nansel et al., 2004; Salmivalli, 2009; Veenstra et al., 2005). In totaal zijn ongeveer 10 tot 25% van de jonge adolescenten betrokken bij pestgedrag als slachtoffer of dader (Hertz, Jones, Barrios, David-Ferdon, & Holt, 2015; Salmivalli, 2009; Veenstra, Lindenberg, Oldehinkel, De Winter & Verhulst, 2005). Pesten wordt omschreven als het doelbewust kwetsen of pijn doen van een slachtoffer door herhaaldelijk directe en/of indirecte agressie in te zetten (Bauman & Del Rio, 2006; Olweus, 1997). Voorbeelden van directe agressie zijn opzettelijk vechten met, uitschelden van of duwen van een slachtoffer (Rose, Espelage, Aragon, & Elliott, 2011; Werner & Hill, 2010). Indirecte agressie is het pijn doen van het slachtoffer door middel van sociale uitsluiting of het verspreiden van roddels (Wang et al., 2009). Om de mate van pestgedrag onder adolescenten te verminderen is het van groot belang om onderzoek te doen naar samenhangende factoren.

Emotionele ondersteuning

Aangezien pestgedrag alleen voorkomt in relatie tot anderen, is onderzoek naar omgevingsfactoren essentieel (Espelage & Swearer, 2003). Uit onderzoek blijkt dat ouders een relevante rol spelen in de ontwikkeling van het sociale gedrag van kinderen en adolescenten (Kokkinos, 2013). Volgens de hechtingstheorie van Bowlby (1958) kunnen ouder-kind interacties fungeren als interne modellen voor toekomstige interpersoonlijke relaties. Deze relationele processen blijken van significante invloed op het adaptief functioneren van kinderen en adolescenten (Jacobsen & Hofmann, 1997). Verwacht wordt dat relationele factoren tussen de adolescent en de ouder deels een verklaring kunnen geven voor de mate van pestgedrag. Echter is er nog relatief weinig onderzoek gedaan naar dit verband (Kokkinos, 2013). Een belangrijke dimensie binnen de ouder-kind relatie is ondersteuning. Ouderlijke Ondersteuning kan worden gedefinieerd als de mate van betrokkenheid, warmte, begeleiding en supervisie die ouders bieden aan de adolescent (Ainsworth, Bell, & Stayton, 1974; Verhoeven et al., 2010). Verschillende studies bevestigen dat de mate van ouderlijke

OPVOEDCOMPONENT ONDERSTEUNING, PESTGEDRAG EN EMPATHIE

ondersteuning negatief is gerelateerd aan de mate van pestgedrag (Bowes, Maughan, Caspi, Moffitt, & Arseneault, 2010; Duncan, 2004; Kokkinos, 2013; Wang, Iannotti, & Nansel, 2009). Dit betekent dat adolescenten die meer ouderlijke ondersteuning ervaren, minder pestgedrag vertonen. De huidige interventies om pestgedrag tegen te gaan richten zich voornamelijk op individuele factoren (Kokkinos, 2013). Meer kennis over de relatie tussen ouderlijke factoren en pestgedrag kan mogelijk leiden tot nieuwe inzichten voor de ontwikkeling van indirecte interventies gericht op de ouder-kind relaties, om zo pestgedrag tegen te gaan.

Empathie

Naast de ondersteuning van ouders blijkt de empathie van de adolescent een belangrijke voorspeller van pestgedrag. Binnen empathie wordt er in de theorie onderscheid gemaakt tussen twee componenten: affectieve en cognitieve empathie (Van der Graaff et al., 2018). Affectieve empathie is het vermogen om emoties van de ander te delen en te spiegelen. Cognitieve empathie gaat over het vermogen om gevoelens van een ander te herkennen en zich te verplaatsen in het perspectief van een ander (Davis 1983; Jolliffe & Farrington 2006a; Van der Graaff et al., 2018). Meer empathie zorgt er dus voor dat een adolescent zich beter kan inleven in een ander en emoties beter kan begrijpen, wat leidt tot minder agressief gedrag naar anderen en een beter probleemoplossend vermogen (Eisenberg, Eggum, & Di Giunta, 2010; Van der Graaff et al., 2018; Wied et al., 2007). Uit verschillende studies blijkt dat minder empathie gerelateerd is aan meer pestgedrag onder adolescenten (Gana-Overway, 2013; Poteat, DiGiovanni, & Scheer, 2013; Van Norden, Haselager, Cillessen, & Bukowski, 2014). Ondanks dat voorgaande studies geregeld significante relaties vonden met pestgedrag, bestaat er nog steeds twijfel over dit verband en zijn de resultaten voor (affectieve en cognitieve) empathie niet consistent (Ciucci, & Baroncelli, 2013; Van Norden et al., 2014). Voornamelijk de relatie tussen cognitieve empathie en pestgedrag wordt niet altijd gevonden (Van Norden et al, 2014). Op basis van de sociale leertheorie van Bandura wordt gesuggereerd dat adolescenten gedrag van anderen modelleren, ook wanneer dit antisociaal of pestgedrag betreft (Bandura & Walters, 1977). Dit kan een mogelijke verklaring bieden voor adolescenten die ondanks een hoge mate van empathie toch pestgedrag vertonen.

De ontwikkeling van empathie kan ook worden bekeken vanuit de sociale leertheorie. Voor de ontwikkeling van empathie modelleren warme en ondersteunende ouders empathie, zij benoemen het perspectief van het kind en uitten belangstelling in hun emoties (Barnett

OPVOEDCOMPONENT ONDERSTEUNING, PESTGEDRAG EN EMPATHIE

1987; Bandura & Walters, 1977). Verder komen ondersteunende ouders de emotionele behoefte van het kind tegemoet, wat ervoor zorgt dat het kind minder zorgen heeft over zijn eigen emoties en daardoor beter kan reageren op de emoties van een ander (Boele et al., 2019; Bowlby, 1982). Verschillende studies vinden dan ook een verband tussen ouderlijke ondersteuning en de ontwikkeling van cognitieve en affectieve empathie (Boele et al., 2019; Hoffman, 2000).

Aangezien Empathie in de literatuur wordt gerelateerd aan zowel ouderlijke ondersteuning als pestgedrag, wordt empathie in de huidige studie meegenomen als mediator. Onderzocht wordt in welke mate de relatie tussen ouderlijke ondersteuning en pestgedrag verloopt via de mate van empathie. Vervolgens maakt de huidige studie onderscheid tussen de verschillende vormen van empathie, in de huidige literatuur wordt dit onderscheid niet consistent gemaakt (Laible & Carlo, 2004; Laible, Carlo, & Roesch, 2004). Terwijl uit onderzoek blijkt dat affectieve en cognitieve empathie werkelijk verschillen (Boele et al., 2019). De huidige studie draagt hierdoor bij aan het vergroten van de theoretische kennis over de invloed van affectieve en cognitieve empathie op pestgedrag.

Huidige studie

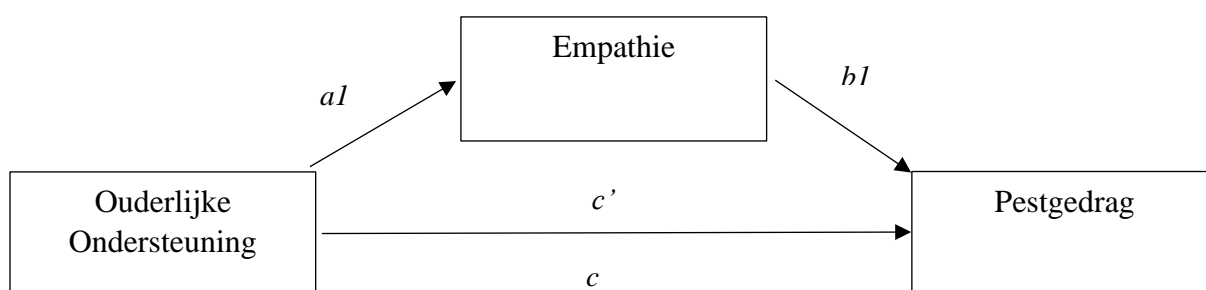
Veel onderzoek naar de relatie tussen ouderlijke warmte en pestgedrag is gericht op kinderen in de basisschoolleeftijd. Aangezien voor deze leeftijdsgroep wordt verwacht dat het gedrag van ouders de grootste invloed heeft. Het gedrag van ouders is echter ook in de adolescentie van invloed (Kokkinos, 2013). Voornamelijk in de vroege adolescentie speelt de relatie met ouders nog een belangrijke rol, adolescenten ondergaan dan veel veranderingen waarbij de thuissituatie een belangrijke stabiele factor is (Buhrmester & Furman 1987; Larson & Richards 1991). Gekeken naar ontwikkeling van pestgedrag in de adolescentie, blijkt dat pestgedrag toeneemt bij jonge adolescenten en de jaren daarop volgend afneemt (Nansel et al., 2004; Pellegrini & Bartini, 2000). Jonge adolescenten wisselen van school en komen daardoor in een nieuwe situatie terecht, met nieuwe verwachtingen en nieuwe mensen. Verder ondergaan zij door de puberteit verschillende fysieke, psychologische en sociale veranderingen die kunnen leiden tot een toename van kwetsbaarheid.

In de huidige studie wordt er een simpele mediatie-analyse uitgevoerd met het totale concept Empathie, zie Figuur 1. Wanneer uit de simpele mediatieanalyse blijkt dat empathie een significante mediërende rol speelt op de relatie tussen ouderlijke ondersteuning en

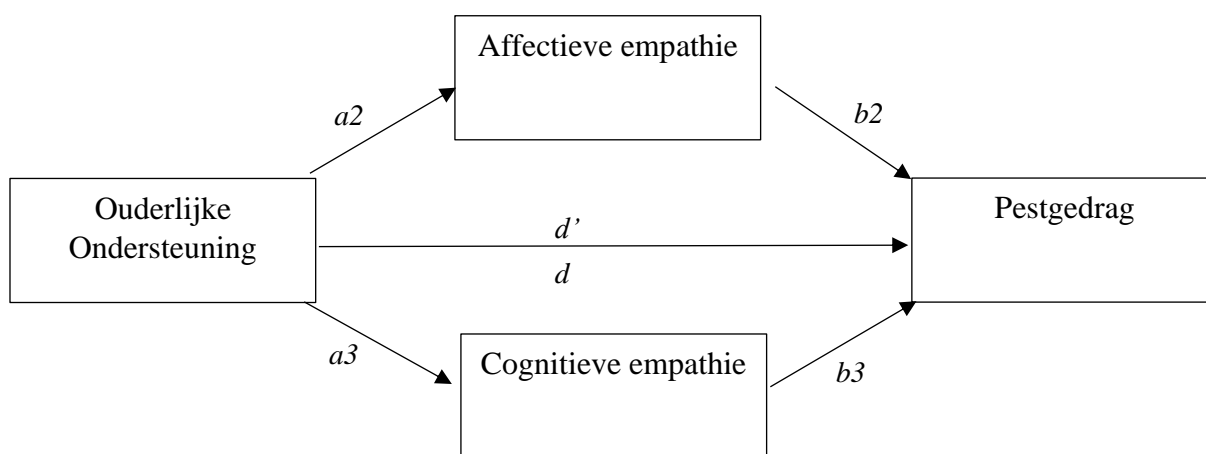
OPVOEDCOMPONENT ONDERSTEUNING, PESTGEDRAG EN EMPATHIE

pestgedrag, worden beide componenten van empathie parallel bekeken, zie Figuur 2. De hypothesen van de studie zijn ruimtelijk gepresenteerd in Figuur 1 en 2.

De volgende hypothesen zijn onderzocht: er is een directe negatieve relatie tussen ouderlijke ondersteuning en pestgedrag van de adolescent (c-pad en d-pad). Verwacht wordt dat deze relatie wordt gemedieerd door de mate van (affectieve en cognitieve) empathie (c'-pad en 'd-pad). Allereerst wordt verwacht dat een hogere mate van ouderlijke ondersteuning samenhangt met een hogere mate (affectieve en cognitieve) empathie (a1, a2, a3). Verder wordt verwacht dat meer (affectieve en cognitieve) empathie samenhangt met minder pestgedrag (b1, b2, b3).

Figuur 1. Mediatie model van Empathie op het Verband tussen Ouderlijke Ondersteuning en Pestgedrag.

Figuur 2. Parallel-mediatiemodel van Affectieve en Cognitieve Empathie op het Verband tussen Ouderlijke Ondersteuning en Pestgedrag.

Methode

Procedure

Voor de huidige studie is er gebruik gemaakt van een bestaande dataset uit een groter longitudinaal onderzoek: 'Research on Adolescent Development and Relationships' (RADAR; Van Lier et al., 2015). Het onderzoek richt zich op de ontwikkeling van de adolescent van 12 tot 18 jaar, in relatie tot hun ouders, broer of zus en beste vriend. Voor het selecteren van de steekproef voor het RADAR onderzoek zijn uit de lijst van alle 850 reguliere basisscholen in West- en Midden-Nederland, 429 scholen random geselecteerd. Daarvan waren in totaal 230 reguliere basisscholen bereid om te participeren. De groep 8 leerlingen, in totaal 1081, van deze scholen kregen informatie toegestuurd waarin het doel en de procedure van het onderzoek werd beschreven. De ouders werd gevraagd om toestemming te geven voor het onderzoek. Uiteindelijk waren 497 gezinnen bereid om te participeren in de studie. De participanten zijn vervolgens gevolgd gedurende zeven waves van 2006 tot 2013, in het huidige onderzoek worden de gegevens uit de eerste wave gebruikt.

De data is verzameld middels vragenlijsten en (semigestructureerde) interviews. In het huidige onderzoek worden slechts de data van de vragenlijsten gebruikt. De vragenlijsten werden jaarlijks ingevuld, waarbij de participanten bij ieder meetmoment een vergoeding kregen voor de deelname. De participanten werden verzocht om de vragenlijsten apart van elkaar in te vullen om onderling overleg te vermijden.

Participanten

De steekproef van het huidige onderzoek bestaat uit 425 adolescenten waarvan 188 meisjes en 238 jongens. De adolescenten waren in de eerste wave 12 tot 15 jaar oud ($M = 13,01$, $SD = 0,43$). De nationaliteit van de meeste adolescenten was Nederlands (97,2%), 1,2% had een Surinaamse of Antilliaanse afkomst en 2,6% had een andere nationaliteit, zoals Frans, Engels of Indonesisch. De meeste adolescenten woonden in wave één bij beide ouders thuis (92,2%). Er deden geen adolescenten mee met alleenstaande ouders, maar wel adolescenten met een stiefmoeder of stiefvader (6,9%). Daarnaast woont 0,9% ergens anders, zoals bij hun grootouders. Tot slot waren de meeste gezinnen (88,8%) geclassificeerd met een gemiddelde tot hoge sociaaleconomische status (SES), en de overige 11,2% van de gezinnen met een lage SES. De leeftijd van de moeders lag tussen de 30 en 58 jaar ($M = 44,52$, $SD = 4,30$) en de leeftijd van de vaders lag tussen de 33 en 64 jaar ($M = 46,81$, $SD = 4,99$).

Meetinstrumenten

Pestgedrag

De mate van pestgedrag wordt gemeten middels de Proactieve/Reactieve Agressie zelfrapportage vragenlijst (PRA; Linder, Crick, & Collins, 2002; Morales & Crick, 1998). Deze vragenlijst beoogt, met 23 items, de proactieve en reactieve vormen van relationele en fysieke agressie te meten bij daders en slachtoffers. In dit onderzoek worden de gegevens afkomstig uit de schalen van ouderschap meegenomen. Antwoorden worden gegeven op een 7-punts Likertschaal, van 1 = *Helemaal niet* tot 7 = *Helemaal waar*. De vragenlijst bestaat uit acht schalen, in dit onderzoek worden de schalen “Fysieke Agressie Totaal” (6 items) en “Relationele Agressie Totaal” (10 items) gebruikt. Deze schalen geven een indicatie van direct en indirect pestgedrag. Een voorbeeld van een item van directe proactieve agressie is: “Ik duw of stomp anderen om te krijgen wat ik wil.” Een voorbeeld item van indirecte agressie reactief is: “Wanneer iemand mij boos maakt, probeer ik die persoon voor schut te zetten waar anderen bij zijn.”

Voor het onderzoek van RADAR is een vertaalde versie gebruikt van de originele vragenlijst “Self-report of Aggression and Social Behavior Questionnaire” (Morales & Crick, 1998). De vragenlijst is vertaald van Engels naar Nederlands door de RADAR onderzoekers, maar deze vertaalde versie is niet onafhankelijk gevalideerd. Wel blijken de gebruikte schalen voor het huidige onderzoek voldoende betrouwbaar. De betrouwbaarheid is gemeten met de Cronbach’s Alpha en zowel de schaal fysiek pestgedrag ($\alpha = .85$) als de schaal relationeel pestgedrag ($\alpha = .84$) hebben een goede betrouwbaarheid.

Uit de resultaten van een Pearson Correlatie blijkt dat fysiek en relationeel pestgedrag sterk met elkaar correleren ($r = .72$, $p < .001$). Vanwege deze sterke correlatie worden de schalen Fysieke Agressie Totaal en Relationele Agressie Totaal samengevoegd tot één gemiddelde schaalscore.

Network of Relationships Inventory (NRI)

De Network of Relationship Inventory (NRI; Furman & Buhrmeester, 1985) is een vragenlijst gericht op de kwaliteit van relaties. De vragenlijst maakt onderscheid tussen drie componenten: support, power, negatieve interactions. In het huidige onderzoek wordt de schaal ‘Support’ (8 items) gebruikt om de mate van ondersteuning in de ouder-kind relatie te meten. Een voorbeeld van een item is: “In welke mate leert je vader jou om dingen uit te zoeken en op te lossen?” De adolescent heeft vijf antwoordmogelijkheden per item van 0 =

OPVOEDCOMPONENT ONDERSTEUNING, PESTGEDRAG EN EMPATHIE

weinig of niet tot 5 = *meer kan niet*. De vragenlijst is vertaald naar het Nederlands en deze vertaalde versie is al geregeld gebruikt binnen andere studies (Furman & Buhrmester, 1985; Selfhout et al., 2007). De vragenlijst wordt ingevuld door de adolescent. De adolescent rapporteert in hoeverre hij of zij ondersteuning ervaart in de relatie met moeder en vader. Vanwege een hoge correlatie tussen de scores voor vaders en moeders ($r = .58$), zijn deze scores gecombineerd tot een gemiddelde score voor beide ouders. De gemiddelde schaal score Support heeft een goede betrouwbaarheid ($\alpha = .79$) en is gemeten met de Chronbach's Alpha. De NRI blijkt uit onderzoek een goede betrouwbaarheid en validiteit te hebben (Furman & Buhrmester, 1985; Furman & Buhrmester, 1992).

Interpersonal Reactivity Index (IRI)

De Interpersonal Reactivity Index (IRI; Davis, 1980) is een zelfrapportage vragenlijst (23 items) en beoogt de affectieve en cognitieve facetten van empathie te meten. Empathie is geoperationaliseerd in vier constructen: perspectief nemen, empathische bezorgdheid, personal distress en fantasy. In dit onderzoek wordt de schaal "Empathische Bezorgdheid" (7 items) gebruikt als indicator van affectieve empathie. Een voorbeeld van een item is: "Ik raak vaak ontroerd door dingen die ik zie gebeuren." De schaal "Perspectief Nemen" (7 items) wordt gebruikt als schaal voor cognitieve empathie. Een voorbeeld van een item is: "Bij een onenigheid probeer ik naar ieders kant te kijken, voordat ik een beslissing neem." De adolescent heeft vier antwoordmogelijkheden per item van 0 = *past absoluut niet bij mij* tot 4 = *past heel erg goed bij mij*. De subschalen Empathische Bezorgdheid ($\alpha = .63$) en Perspectief Nemen ($\alpha = .58$) hebben beide een goede betrouwbaarheid. In het huidige onderzoek wordt er gebruik gemaakt van een vertaalde versie van de originele vragenlijst en blijkt te beschikken over een goede validiteit (Bogaerts, & De Doncker, 1994, De Corte et al., 2007).

Allereerst wordt met een simpele mediatieanalyse bekeken of de totale mate van Empathie een mediërende rol speelt op de relatie tussen ouderlijke ondersteuning en pestgedrag. Daarom zijn de schaal scores van Empathische Bezorgdheid en Perspectief Nemen samengevoegd tot een gemiddelde schaal score voor de variabele Empathie (14 items). Wanneer blijkt dat de gemiddelde schaal score van Empathie een mediërende rol speelt bij het verband tussen ouderlijke ondersteuning en pestgedrag, worden de twee componenten van empathie parallel bekeken.

Analyseplan

Het huidige onderzoek bekijkt het directe verband tussen de ouderlijke ondersteuning en pestgedrag, met een simpele en parallelle mediatieanalyse voor empathie. De analyses zijn uitgevoerd in *IBM SPSS Statistics 25* door middel van PROCESS macro (Hayes, 2017). De PROCESS Macro in SPSS maakt een schatting van de coëfficiënten van een model met gebruik van OLS regressie. Verder genereert PROCESS directe en indirecte effecten van mediatie modellen en conditionele effecten van moderatie modellen (Hayes, 2013). In het huidige onderzoek wordt er gebruik gemaakt van PROCESS voor een mediatie model. Mediatie wordt door PROCESS geanalyseerd aan de hand van een bootstrapping procedure ($n = 5000$), om het indirecte effect tussen de voorspeller en het criterium vast te stellen. Het voordeel van deze methode is dat bootstrapping een grotere statistische power heeft ten opzichte van een meer traditionele test, zoals de Sobel test. Een ander voordeel is dat er niet hoeft te worden voldaan aan de assumptie van normaliteit in de steekproefverdeling (Preacher & Hayes, 2013). Tot slot is een significante relatie tussen de onafhankelijke en de afhankelijke variabele geen vereiste voor het testen van mediatie of moderatie (Hayes, 2013).

PROCESS beoordeelt het directe effect tussen de onafhankelijke en afhankelijke variabele en het gecorrigeerde betrouwbaarheidsinterval (95%) voor het indirecte effect van de mediator. Er wordt gesproken van een significant indirect effect wanneer het betrouwbaarheidsinterval (LLCI en ULCI) geen nulwaarde bevat (Hayes, 2017).

In het huidige onderzoek wordt allereerst het directe verband tussen de onafhankelijke variabele, Ouderlijke Ondersteuning, en de afhankelijke variabele, Pestgedrag, bekeken. Vervolgens is er door middel van een simpel mediatiemodel bekeken of Empathie een significante mediërende rol heeft bij het verband tussen pestgedrag en het opvoedcomponent Ondersteuning. In de theorie wordt er onderscheid gemaakt tussen twee componenten van empathie: Affectieve en Cognitieve Empathie. Wanneer de totaalschaal van Empathie een significante mediator blijkt te zijn bij het verband tussen ouderlijke ondersteuning en pestgedrag, wordt er een tweede mediatie-analyse uitgevoerd. In deze mediatie-analyse wordt er onderscheid gemaakt tussen de verschillende componenten van empathie: Affectieve en Cognitieve Empathie. De twee componenten worden als mediators parallel geanalyseerd. Bij een parallelle mediatie analyse in PROCESS macro, mag een correlatie bestaan tussen beide mediators, zolang er geen causale relatie bestaat tussen de verschillende mediators. Gezien beide dimensies afkomstig zijn uit één vragenlijst en er geen theoretische aanleiding wordt gevonden dat de verschillende vormen empathie causaal zijn verbonden (Boele et al., 2019),

OPVOEDCOMPONENT ONDERSTEUNING, PESTGEDRAG EN EMPATHIE

kan het mediatie effect parallel worden bekeken. Door parallel mediatie te gebruiken kan het effect van beide componenten van empathie apart worden bekeken, terwijl er rekening wordt gehouden met gedeelde variantie tussen beide componenten (Hayes, 2013).

Resultaten

Voorafgaand aan de analyses is het databestand gecontroleerd op missende waarden. Daarbij is gekozen voor *listwise deletion*, waarbij 72 respondenten met missende waarden op één of meerdere variabelen zijn uitgesloten van de verdere analyses. Vervolgens is de data geanalyseerd op uitschieters. Verwacht wordt dat de gevonden uitschieters geen probleem zullen zijn voor het verdere onderzoek, aangezien opvalt dat deze adolescenten ook bij andere variabelen en waves redelijk hoog scoren. De uitschieters lijken niet te verwijzen naar invoerfouten, maar naar werkelijke data.

Verder is de data gecontroleerd op assumpties voor een multiële regressieanalyse, dit gaat om de normaal verdeling, lineariteit, homoscedasticiteit, onafhankelijkheid van waarnemingen en afwezigheid van multicollineariteit (Field, 2018). De variabele Ondersteuning en de mediatoren Affectieve Empathie en Cognitieve Empathie voldoen aan al deze assumpties. De afhankelijke variabele, Pestgedrag, bleek rechts scheef verdeeld te zijn. Vanwege een grote steekproef en het gebruik bootstrapping in de PROCESS Macro Analyse kan ervan uit worden gegaan dat de scheve verdeling van Pestgedrag geen effect heeft op de resultaten (Hayes, 2013).

In Tabel 1 zijn de gemiddelden, standaarddeviaties, het bereik en de Pearson correlaties van de variabelen weergegeven. Adolescenten geven een relatief hoge score op de variabele Ondersteuning. Dit betekent dat adolescenten relatief veel ondersteuning ervaren in de relatie met beide ouders. Daarnaast scoort de adolescent relatief laag op pestgedrag, daaruit blijkt dat relatief weinig adolescenten aangeven pestgedrag te vertonen. Tot slot geeft de adolescent een relatief gemiddelde tot hoge score op de schaal affectieve empathie en een relatief gemiddelde score op de schaal cognitieve empathie.

In lijn met de vooropgestelde hypothesen blijkt uit de correlatieanalyse dat ouderlijke ondersteuning negatief correleert met pestgedrag. Dit betekent dat bijvoorbeeld een hogere mate van ondersteuning in de opvoeding geboden door ouders samenhangt met minder pestgedrag bij de jonge adolescent. Daarnaast worden er positieve correlaties gevonden tussen het opvoedcomponent Ondersteuning en Empathie. Dit betekent dat een hogere mate van ondersteuning in de opvoeding samenhangt met een hogere mate van (affectieve en cognitieve) empathie. Tot slot correleert Pestgedrag significant negatief met Empathie. Dit

OPVOEDCOMPONENT ONDERSTEUNING, PESTGEDRAG EN EMPATHIE

betekent dat meer pestgedrag samenhangt met minder (affectieve en cognitieve) empathie bij de jonge adolescent.

Tabel 1.

Correlaties en Beschrijvende Statistieken voor Ondersteuning, Pestgedrag, Affectieve Empathie en Cognitieve Empathie.

	1.	2.	3.	4.	Adolescent	
					<i>M (SD)</i>	Bereik
1.Ondersteuning	-				3.84(0.49)	2,15-4,87
2. Pestgedrag	-.22**	-			1.75(0.74)	1,00-4,63
3.Affectieve Empathie	.27**	-.25**	-		17.39(3.89)	1,00-28,00
4.Cognitieve Empathie	.16**	-.21**	.49**		14.38(3.62)	1,00-28,00

Noot. ** $p < .01$.

Verband Ouderlijke Ondersteuning en Pestgedrag

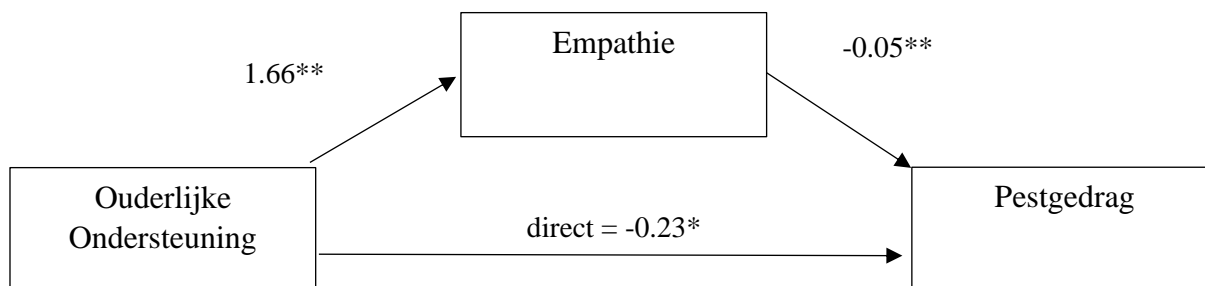
Om na te gaan of er een verband is tussen het component Ouderlijke Ondersteuning en Pestgedrag van de jonge adolescent, is er een mediatieanalyse uitgevoerd in het PROCESS macro model. Uit de resultaten blijkt dat er een significante negatieve directe relatie is tussen het opvoedcomponent Ondersteuning en Pestgedrag van de jonge adolescent (directe effect: $b = -0.24$, $p = .001$). Dit betekent dat adolescenten die een hogere mate van ondersteuning ervaren in de relatie met hun ouders, minder pestgedrag vertonen.

Empathie.

Vervolgens wordt gekeken of het directe verband tussen Ondersteuning en Pestgedrag, wordt gemedieerd door Empathie, zie Figuur 3. Er wordt een significante positieve relatie gevonden tussen de onafhankelijke variabele, Ondersteuning, en de mediator, Empathie, $b = 1.66$, $t = 5.30$, $p < .001$, 95% CI [1.05, 2.28]. Dit betekent dat adolescenten die meer ondersteuning van ouders ervaren ook beschikken over meer empathie. Daarnaast wordt er een significante negatieve relatie gevonden tussen Empathie en Pestgedrag, $b = -0.05$, $t = -4.43$, $p < .001$, 95% CI [-0.07, -0.03]. Bij een lagere mate van Empathie rapporteren

OPVOEDCOMPONENT ONDERSTEUNING, PESTGEDRAG EN EMPATHIE

adolescenten meer Pestgedrag. Tot slot wordt er geen nulwaarde gevonden in het betrouwbaarheidsinterval van het indirecte effect, wat duidt op een significant effect van de mediator, $b = -0.08$, 95% CI [-0.13, -0.04]. De totale mate van empathie van de jonge adolescent blijkt een mediërende rol te spelen in de relatie tussen het component Ondersteuning en Pestgedrag van de adolescent.

Figuur 3. Simpel-mediatiemodel van Empathie in de relatie tussen Ouderlijke Ondersteuning en Pestgedrag. ** $p < .001$, * $p < .05$

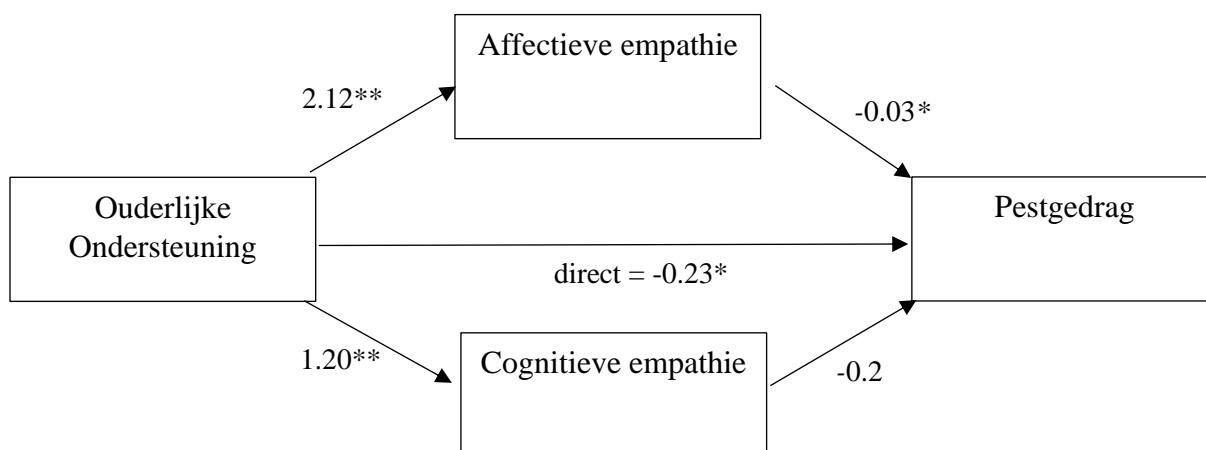
Affectieve en Cognitieve empathie

De resultaten van het simpele mediatiemodel suggereren dat Empathie een mediërende rol speelt bij de relatie tussen ouderlijke ondersteuning en pestgedrag. Echter kent Empathie twee verschillende componenten: Cognitieve Empathie en Affectieve Empathie (Boele et al., 2019). Het is interessant of deze componenten een verschillende rol spelen in deze mediatie. Daarom is er een parallelle mediatie uitgevoerd in het PROCESS macro model, zie Figuur 4. De resultaten van de parallelle mediatie analyse indiceren dat Ouderlijke Ondersteuning indirect gerelateerd is aan Pestgedrag en dat de relatie verloopt via het component Affectieve Empathie, $b = -0.06$, 95% CI [-0.12, -0.02]. Daarnaast wordt er een significante positieve relatie gevonden tussen de onafhankelijke variabele, Ouderlijke Ondersteuning en de mediator Affectieve Empathie, $b = 2.13$, $t = 5.69$, $p < .001$, 95% CI [1.39, 2.86]. Ook blijkt Affectieve Empathie significant negatief samen te hangen met de afhankelijke variabele, Pestgedrag, $b = -0.03$, $t = -2.89$, $p = .004$, 95% CI [-0.05, -0.01].

In contrast met Affectieve Empathie, blijkt uit de resultaten dat Cognitieve Empathie geen significant mediërende rol speelt in de relatie tussen Ouderlijke Ondersteuning en Pestgedrag, $b = -0.02$, 95% CI [-0.05, 0.001]. Aangezien in het betrouwbaarheidsinterval van het indirecte effect een nulwaarde wordt gevonden. Daarnaast blijkt Cognitieve Empathie ook niet significant gerelateerd aan de afhankelijke variabele, Pestgedrag, $b = -0.02$, $t = -1.64$, $p = .102$, 95% CI [-0.04, 0.004]. Daarentegen wordt er wel een significante positieve relatie

OPVOEDCOMPONENT ONDERSTEUNING, PESTGEDRAG EN EMPATHIE

gevonden tussen Ouderlijke Ondersteuning en Cognitieve Empathie $b = 1.20$, $t = 3.35$, $p < .001$, 95% CI [0.49, 1.90]. Dit betekent dat adolescenten die meer ouderlijke ondersteuning ervaren, minder pestgedrag vertonen.

Figuur 4. Parallel-mediatie model van Affectieve en Cognitieve Empathie in de Relatie tussen Ouderlijke Ondersteuning en Pestgedrag. ** $p < .001$, * $p < .05$

Discussie

In de huidige studie is de relatie tussen de mate van ouderlijke ondersteuning en het pestgedrag van de jonge adolescent onderzocht. Tevens is nagegaan of deze relatie werd gemedieerd door Empathie. Uit de resultaten blijkt dat de mate van ouderlijke ondersteuning een significante negatieve voorspeller is voor de mate van pestgedrag. Tevens blijkt dat Empathie een mediërende rol speelt in het verband tussen de Ouderlijke Ondersteuning en Pestgedrag. Van de componenten van Empathie blijkt Affectieve Empathie een significante mediadiërende rol te spelen in het verband, maar Cognitieve Empathie blijkt geen mediator. Wel is Cognitieve Empathie significant gerelateerd aan Ouderlijke Ondersteuning.

Ouderlijke Ondersteuning. In overeenstemming met eerdere studies wordt in het huidige onderzoek aangetoond dat veel ouderlijke ondersteuning in de relatie met de adolescent gerelateerd is aan minder pestgedrag (Kokkinos, 2013). Dit resultaat komt overeen met de vooraf opgestelde hypothesen.

Empathie. In lijn met de verwachting en de huidige literatuur tonen de resultaten van de simpele mediatie-analyse aan dat de mate van empathie een mediërende rol speelt binnen het verband van ouderlijke ondersteuning en pestgedrag (Van Norden et al., 2014). Om na te gaan welke rol de verschillende dimensies van Empathie spelen in dit verband, is er een parallele mediatie-analyse uitgevoerd.

De resultaten tonen aan dat alleen de dimensie Affectieve Empathie een significante mediator is in de relatie tussen ouderlijke ondersteuning en pestgedrag. Dit mediatie effect is in lijn met de literatuur, waarin Affectieve Empathie significant wordt gerelateerd aan zowel Pestgedrag als Ouderlijke Ondersteuning (Boele et al., 2019; Ciucci, & Baroncelli, 2013; Van Norden et al., 2015). Tegen de verwachting in blijkt de dimensie Cognitieve Empathie geen significante mediator voor deze relatie. Cognitieve Empathie blijkt niet significant gerelateerd aan Pestgedrag. Mogelijk kan dit worden verklaard aan de hand van inconsistente bevindingen in de literatuur (Van Norden et al., 2015). De meeste studies vinden consistent een significante relatie tussen Affectieve Empathie en Pestgedrag, maar de relatie tussen Cognitieve Empathie en Pestgedrag wordt in de huidige literatuur minder consistent gevonden (Van Norden et al., 2015). Onderzoekers suggereren dat adolescenten die veel agressief gedrag vertonen laag scoren op het affectieve component van empathie, maar niet op het cognitieve component (De Wied, Goudena & Matthys, 2005, LeSure-Lester, 2000). Dit suggereert dat adolescenten die pestgedrag vertonen niet noodzakelijkwijs onwetend zijn over wat de ander voelt, maar wel minder in staat zijn om te voelen wat de ander voelt. Dit is in

OPVOEDCOMPONENT ONDERSTEUNING, PESTGEDRAG EN EMPATHIE

lijn met de theorie van andere onderzoekers (Cohen & Strayer, 1996; Lovett & Sheffield, 2007; Warden & Mackinnon, 2003). Door Jolliffe en Farrington (2006b) wordt gesteld dat cognitieve empathie zelfs kan faciliteren in het versterken van het pestgedrag. Wanneer pesters in staat zijn om de emoties van een ander goed te begrijpen, kunnen zij effectievere pestmethodes selecteren om het slachtoffer pijn te doen.

Een andere verwachting wordt wel bevestigd, Affectieve en Cognitieve Empathie zijn beide significant gerelateerd aan de mate van Ouderlijke Ondersteuning. Deze resultaten zijn in lijn met de resultaten van Boele en collega's (2019), zij vonden ook een relatie tussen Ouderlijke Ondersteuning en (affectieve en cognitieve) Empathie. Dit significante verband kan worden bekeken vanuit de sociale leertheorie (Bandura & Walters, 1977). De sociale leertheorie gaat ervanuit dat adolescenten het gedrag van ouders observeren en overnemen. Ondersteunende ouders verplaatsen zich in het perspectief van de adolescent en uitten belangstelling in de bezigheden en emoties van hun zoon of dochter. Dit gedrag zal een adolescent volgens deze theorie overnemen, wat vervolgens een positieve bijdrage levert aan de ontwikkeling van empathie.

Beperkingen en aanbevelingen

Het huidige onderzoek heeft enkele kanttekeningen. De generaliseerbaarheid van het onderzoek kent beperkingen. De steekproef bestaat voor het merendeel uit Nederlandse adolescenten met een gemiddeld of hoog sociaaleconomische status. Verder zijn de participanten random geselecteerd via reguliere basisscholen in alleen West- en Midden-Nederland. Vanwege de bovenstaande punten geeft de steekproef een minder goede weerspiegeling van de totale populatie van adolescenten in Nederland. Dit zorgt ervoor dat de generaliseerbaarheid van de resultaten verminderd. Aanbevolen wordt om toekomstig onderzoek te richten op adolescenten door heel Nederland met een andere etniciteit en op adolescenten uit families met een lagere sociaaleconomische status.

Een andere kanttekening in het huidige onderzoek is het gebruik van zelfrapportagevragenlijsten, ingevuld door de adolescent. Er is gekozen voor het gebruik van zelfrapportagevragenlijsten om de beleving van de adolescent in kaart te brengen. Ook wordt het gezien als een passende methode voor het verzamelen van persoonlijke gegevens, aangezien de privacy gewaarborgd kan worden (Reitz et al., 2015). Echter kent het gebruik van zelfrapportagevragenlijsten ook beperkingen. Aangezien de vragenlijst alleen is ingevuld door de adolescent zelf, zijn er geen objectieve meetinstrumenten ingezet waarmee de

OPVOEDCOMPONENT ONDERSTEUNING, PESTGEDRAG EN EMPATHIE

resultaten kunnen worden vergeleken. De adolescent kan bijvoorbeeld geneigd zijn tot het geven van sociaal wenselijke antwoorden, wat leidt tot een vertekend beeld van de werkelijkheid (Migchelbrink, 2010). Adolescenten geven mogelijk niet snel toe dat zij pestgedrag vertonen. Ook kan de adolescent geneigd zijn om zijn ouders in een beter daglicht te plaatsen. Toekomstig onderzoek kan kiezen voor het gebruik van meerdere informanten of verschillende meetinstrumenten, zoals observaties om het pestgedrag of de ondersteuning van de adolescent objectief in kaart te brengen. Het voordeel van observeren is dat het zich richt op directe waarnemingen. Deze zijn minder vatbaar voor interpretaties dan zelfrapportages (Gardner, 2000).

Daarnaast is er gebruik gemaakt van een cross-sectioneel onderzoeksdesign met gegevens van één momentopname. Dit betekent dat het onderzoek geen uitspraak kan doen over de richting van het gevonden verband. Daarom is het van belang om longitudinaal onderzoek te doen naar het verband tussen ouderlijke ondersteuning en pestgedrag, met de mediërende rol van empathie. Op die manier wordt er meer zekerheid verkregen over de richting van het verband en kan dit bijdragen aan de ontwikkeling van een anti-pest beleid gericht op de ouder-kind relatie.

Conclusie

De huidige studie draagt bij aan meer kennis over pestgedrag onder jonge adolescenten in samenhang met ouderlijke factoren. Geconcludeerd kan worden dat meer ouderlijke ondersteuning een positieve bijdrage levert aan minder pestgedrag bij de adolescent. Verder blijkt affectieve empathie een mediërende rol te spelen in dit verband. Daarnaast leidt meer ouderlijke ondersteuning tot meer affectieve en cognitieve empathie bij de adolescent. Aangezien ouderlijke ondersteuning van invloed blijkt op pestgedrag, wordt aanbevolen om bij de ontwikkeling van interventies, ook het aspect van ouder-kind relaties (ouderlijke ondersteuning) mee te nemen. Op die manier wordt direct de mate van affectieve empathie van de adolescent vergroot, wat vervolgens ook een bijdrage levert aan de vermindering van pestgedrag.

Referenties

- Ainsworth, M. D. S., Bell, S. M., & Stayton, D. F. (1974). Infant-mother attachment and social development: Socialization as a product of reciprocal responsiveness to signals. In M. P. M. Richards (Eds.), *The integration of a child into a social world* (pp. 99-135). New York, US: Cambridge University Press.
- Bandura, A., & Walters, R. H. (1977). *Social learning theory* (Vol. 1). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-hall.
- Barnett, M. A. (1987). Empathy and related responses in children. In N. Eisenberg & J. Strayer Eds., *Empathy and its development*. New York, NY: Cambridge University Press.
- Bauman, S., & Del Rio, A. (2006). Preservice teachers' responses to bullying scenarios: Comparing physical, verbal, and relational bullying. *Journal of Educational Psychology*, 98, 219. doi: 10.1037/0022-0663.98.1.219
- Boele, S., Van der Graaff, J., De Wied, M., Van der Valk, I. E., Crocetti, E., & Branje, S. (2019). Linking parent-child and peer relationship quality to empathy in adolescence: a multilevel meta-analysis. *Journal of youth and adolescence*, 48, 1033-1055. doi:10.1007/s10964-019-00993-5
- Bogaerts, J., & Doncker, D. de (1994). *Interpersonal Reactivity Index: Authorized Dutch translation*. Utrecht, The Netherlands: Vereniging voor Forensische Seksuologie, Taakgroep diagnostiek.
- Bowes, L., Maughan, B., Caspi, A., Moffitt, T. E., & Arseneault, L. (2010). Families promote emotional and behavioural resilience to bullying: evidence of an environmental effect. *Journal of child psychology and psychiatry*, 51, 809-817. doi:10.1111/j.1469-7610.2010.02216.x
- Buhrmester, D., & Furman, W. (1987). The development of companionship and intimacy.

OPVOEDCOMPONENT ONDERSTEUNING, PESTGEDRAG EN EMPATHIE

- Child Development*, 58, 1101–1113. doi:10.1111/j.1467-8624.1987.tb01444.x.
- Ciucci, E., & Baroncelli, A. (2013). The emotional core of bullying: Further evidences of the role of callous–unemotional traits and empathy. *Personality and Individual Differences*, Advance online publication, doi:10.1016/j.paid.2013.09.033.
- Cohen, D., & Strayer, J. (1996). Empathy in conduct-disordered and comparison youth. *Developmental Psychology*, 32, 988–998. doi:10.1037/0012-1649.32.6.988.
- Corte, K. de, Buysse, A., Verhofstadt, L. L., Roeyers, H., Ponnet, K., & Davis, M. H. (2007). Measuring empathic tendencies: Reliability and validity of the Dutch version of the Interpersonal Reactivity Index. *Psychologica Belgica*, 47(4), 235-260.
- Davis, M. H. (1980). A multidimensional approach to individual differences in empathy. *JSAS Catalog of Selected Documents in Psychology*, 10, 85.
- Davis, M. H. (1983). Measuring individual differences in empathy: Evidence for a multidimensional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44, 113–126. doi:10.1037/0022-3514.44.1.113.
- Eisenberg, N., Eggum, N. D., & Di Giunta, L. (2010). Empathy-related responding: Associations with prosocial behavior, aggression, and intergroup relations. *Social Issues and Policy Review*, 4, 143–180. doi:10.1111/j.1751-2409.2010.01020.x.
- Furman, W., & Buhrmester, D. (1985). Children's perceptions of the personal relationships in their social networks. *Developmental Psychology*, 21, 1016.
- Furman, W., & Buhrmester, D. (1992). Age and sex differences in perceptions of network of personal relationships. *Child Development*, 63, 103–115.
- Graaff, J. van der, Carlo, G., Crocetti, E., Koot, H. M., & Branje, S. (2018). Prosocial behavior in adolescence: gender differences in development and links with empathy. *Journal of Youth and Adolescence*, 47, 1086–1099. doi:10.1007/s10964-017-0786-1.
- Hayes, A. F. (2013). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis*.

OPVOEDCOMPONENT ONDERSTEUNING, PESTGEDRAG EN EMPATHIE

A regression-based approach. New York, NY: The Guilford Press

Hertz, M.F., Everett Jones, S., Barrios, L., David-Ferdon, C., & Holt, M. (2015).

Association between bullying victimization and health risk behaviors among high school students in the United States. *Journal of School Health*, 85, 833-842. doi: 10.1111/josh.12339

Hoffman, M. L. (2000). Empathy and prosocial behavior. In M. Lewis, J. M. Haviland-Jones, & L. Felman Barret (Eds.), *Handbook of emotions* (Third, pp. 440–455). New York, NY: Guilford Press. <https://doi.org/10.2307/2076468>.

Jolliffe, D., & Farrington, D.P. (2006a). Examining the relationship between low empathy and bullying. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 32, 540-550. doi:10.1002/ab.20154

Jolliffe, D., & Farrington, D. P. (2006b). Development and validation of the Basic Empathy Scale. *Journal of Adolescence*, 29, 589–611. doi:10.1016/j.adolescence.2005.08.010

Kaltiala-Heino, R., Rimpela, M., Rantanen, P., & Rimpela, A. (2000). Bullying at school: An indicator of adolescents at risk for mental disorders. *Journal of Adolescence*, 23, 661–674. doi:10.1006/jado.2000.0351

Kretschmer, T., Veenstra, R., Branje, S., Reijneveld, S. A., Meeus, W. H., Deković, M., ... & Oldehinkel, A. J. (2018). How competent are adolescent bullying perpetrators and victims in mastering normative developmental tasks in early adulthood?. *Journal of abnormal child psychology*, 46, 41-56. doi:10.1007/s10802-017-0316-3

Laible, D. J., & Carlo, G. (2004). The differential relations of maternal and paternal support and control to adolescent social competence, self-worth, and sympathy. *Journal of Adolescent Research*, 19, 759–782. doi:10.1177/0743558403260094.

Laible, D. J., Carlo, G., & Roesch, S. C. (2004). Pathways to self-esteem in late adolescence:

OPVOEDCOMPONENT ONDERSTEUNING, PESTGEDRAG EN EMPATHIE

- The role of parent and peer attachment, empathy, and social behaviours. *Journal of Adolescence*, 27, 703–716. doi:10.1016/j.adolescence.2004.05.005.
- Larson, R., & Richards, M. H. (1991). Daily companionship in late childhood and early adolescence: Changing developmental contexts. *Child Development*, 62, 284–300. doi:10.2307/1131003.
- LeSure-Lester, G. E. (2000). Relation between empathy and aggression and behavior compliance among abused group home youth. *Child Psychiatry and Human Development*, 31, 153-161. doi:10.1023/A:1001900727156
- Lier, P.A.C. van, Frijns, T., Den Exter-Blokland, E., Neumann, A., Koot, H.M., & Meeus, W., (2008). The RADAR Study: Design, Description of Sample and Validation of Cohort Assignment, *Unpublished manuscript*.
- Linder, J.R., Crick, N.R., & Collins, W.A. (2002). Relational aggression and victimization in young adults' romantic relationships: Associations with perceptions of parent, peer, and romantic relationship quality. *Social Development*, 11, 69–86. doi:10.1111/1467-9507.00187.
- Lovett, J.B., & Sheffield, A.R. (2007). Affective empathy deficits in aggressive children and adolescents: A critical review. *Clinical Psychology Review*, 27, 1–13. doi:10.1016/j.cpr.2006.03.003
- Morales, J.R., & Crick, N.R. (1998). *Self-report measure of aggression and victimization. Unpublished measure*. Minneapolis: University of Minnesota.
- Nansel, T. R., Craig, W., Overpeck, M. D., Saluja, G., & Ruan, W. J., (2004). Cross-national consistency in the relationship between bullying behaviors and psychosocial adjustment. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 158, 730 –736.
- Norden, T. H. van, Haselager, G. J., Cillessen, A. H., & Bukowski, W. M. (2015). Empathy

- and involvement in bullying in children and adolescents: A systematic review. *Journal of youth and adolescence*, 44, 637-657. doi:10.1007/s10964-014-0135-6
- Olweus, D. (1997). Bully/victim problems in school: Facts and intervention. *European Journal of Psychology of Education*, 12, 495-510. doi:10.1007/BF03172807
- Poteat, V. P., DiGiovanni, C. D., & Scheer, J. R. (2013). Predicting homophobic behavior among heterosexual youth: Domain general and sexual orientation-specific factors at the individual and contextual level. *Journal of Youth and Adolescence*, 42, 351–362. doi:10.1007/s10964-012-9813-4.
- Rose, C. A., Veenstra, R., Lindenberg, S., Oldehinkel, A. J., Winter, A. F. de, & Verhulst, F. C. (2005). Bullying and victimization in elementary schools: A comparison of bullies, victims, bully/victims, and uninvolved preadolescents. *Developmental Psychology*, 41, 672-682. doi:10.1037/0012-1649.41.4.672
- Salmivalli, C. (2009). Bullying and the peer group: A review. *Aggression and Violent Behavior*, 15, 112-120. doi:10.1016/j.avb.2009.08.007
- Veenstra, R., Lindenberg, S., Oldehinkel, A. J., Winter, A. F. de, & Verhulst, F. C. (2005). Bullying and victimization in elementary schools: A comparison of bullies, victims, bully/victims, and uninvolved preadolescents. *Developmental Psychology*, 41, 672-682. doi:10.1037/0012-1649.41.4.672
- Verhoeven, M., Van Baar, A., Deković, M., & Bodden, D. (2010). *The development of a Comprehensive Early Childhood Parenting Questionnaire (CECPAQ)*. Unpublished manuscript.
- Wang, J., Iannotti, R. J., & Nansel, T. R. (2009). School bullying among adolescents in the United States: Physical, verbal, relational, and cyber. *Journal of Adolescent Health*, 45, 368-375. doi:10.1016/j.jadohealth.2009.03.021
- Warden, D., & Mackinnon, S. (2003). Prosocial children, bullies and victims: An

OPVOEDCOMPONENT ONDERSTEUNING, PESTGEDRAG EN EMPATHIE

investigation of their sociometric status, empathy and social problem-solving strategies. *British Journal of Developmental Psychology*, 21, 367–385.

Werner, N. E., & Hill, L. G. (2010). Individual and peer group normative beliefs about relational aggression. *Child Development*, 81, 826-836. doi:10.1111/j.1467-8624.2010.01436.

Wied, M. de, Goudena, P.P. & Matthys, W. (2005). Empathy in boys with disruptive behavior disorders. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46, 867-880